

Preek gehouden op 10 december 2023
in de Westerkerk Amsterdam
Jesaja 40:1-11 Johannes 1:19-28
door ds. Herman Koetsveld

Het is de tweede zondag van de advent. Zondag van inkeer en verwachting. En met dat ik dat zeg, hoor ik direct een hele serie tegenstemmen in mijn hoofd en hart. Hoezo inkeer en verwachting als de internationale spanningen, maar ook de verhoudingen in ons eigen land en onze eigen stad zo op scherp zijn komen te staan door het tomeloze en zo dodelijke geweld dat Israël nu in de Gazastrook gebruikt als antwoord op de gruwelijke terreurdaden van Hamas op 7 oktober en dan met de VS die een besluit van de Veiligheidsraad van de VN om een staakt-het-vuren af te dwingen met een veto ongedaan maakt.

Hoezo inkeer en verwachting als toonaangevende wetenschappers afgelopen vrijdag op de klimaatop in Dubai spreken over 'onomkeerbare veranderingen met verwoestende gevolgen' voor heel onze wereld als er nu niet heel snel een einde komt aan de uitstoot van broeikasgassen? Hoe nu te spreken over Advent, over dat wat komen gaat, zonder in de valkuil te stappen van een soort al dan niet religieus getoonzet vluchtgedrag? Of, en dat ligt misschien nog meer voor de hand, zonder weg te zinken in een machteloze moedeloosheid die alle energie van de hoop uit je leeg trekt?

Eerlijk gezegd, ervaar ik dit als de spannendste Advent van mijn leven. Vanwege de vraag van deze vier weken voor Kerst, met dat oerthema van licht in de overweldigende door mensen aangerichte duisternis, die bij nader inzien de vraag van ons leven blijkt te zijn: wie of wat verwachten wij eigenlijk? Waar richt onze hoop zich op? Waar kijken we eigenlijk ten diepste naar uit? Of, en ik verdenk er tallozen van, is die vraag helemaal uit het zicht verdwenen en wordt die zorgvuldig togedekt met korte-termijn-bevrediging van weet ik wat voor aangepaste behoeften of toedekking van de angsten?

Het is van een grote kostbaarheid, en daarom zijn we hier, dat we taal krijgen aangereikt, die we niet zelf hoeven te verzinnen, maar waarbij we mogen aanmeren, op adem komen, ons hart aan op mogen halen, ons door laten voeden.

Johannes' evangelie is de laatste in de serie van vier en de bijbelgeleerden schatten de eindredactie ergens aan het einde van de eerste eeuw na Christus.

De hooggespannen verwachtingen van de vroege kerk zijn al na tien-twintig jaar na Jezus' afscheid van zijn aardse leven weggeëbt. Nee, de wederkomst van Christus en het herstel van Gods koningsschap dat liet op zich wachten.

In plaats van een rijk van vrede kwamen er op last van de keizer van het Romeinse rijk de meest verschrikkelijke vervolgingen op gang. Is er in dit opzicht, wat mensen elkaar aan kunnen doen, iets nieuws onder de zon?

Maar tegelijkertijd en misschien wel juist vanwege die grofste schendingen van mensenrechten toen en nu blijft er het uitzien naar dat rijk van vrede en recht. Dat is het oermenselijke thema van de Advent. Dat is helemaal geen typisch christelijke thema, dat is een door en door menselijke vraag die in allerlei variaties wordt gesteld: op wie of wat kan ik mijn hoop eigenlijk richten?

Nee, de profetieën die wij lezen gaan niet over de huidige mateloos ingewikkelde internationale machtsverhoudingen en het evangelie van Johannes geeft geen oplossing voor het klimaatprobleem. En toch lezen en horen we hun woorden in ons zoekende vertrouwen dat ze juist nu misschien wel meer dan ooit iets doorslaggevends te zeggen hebben dat je zo in geen enkele krant, of in geen enkel praatprogramma, of in geen enkel verkennend politiek gesprek zult horen. En dat alleen al is wat mij betreft een bron van troost, van hoop, van kracht.

Want we maken kennis met een mens die geloofde, hartstochtelijk geloofde, dat het wel kan, dat wij kunnen veranderen. Dat we verlost kunnen worden van de waanzin van het machtsdenken, het kortzichtig egoïsme, van de aanjager van de geldzucht, van de valkuil van de verdoving. Deze mens loopt zomaar middels die oude getuigenissen nu voor even ons leven binnen. En ja, dat heeft op voorhand een grootse betekenis. Die van de toegang tot ons hart, zoals we net zongen.

Het gaat om een zekere Johannes de Doper, hij die de mensen in hun opperste verwarring en apathie weet te raken met oproepen tot bekering, tot omkering. Het is een tamelijk vreemd uitzierend type, maar wat hij te zeggen heeft....

Nu, daar moeten de leiders in Jeruzalem het fijne van weten, want je kunt natuurlijk niet toestaan dat iedereen maar van alles gaat roepen en

beweren, de tijden zijn al moeilijk genoeg. De leiders van toen en nu, dezelfde mechanismen, dezelfde angst, hetzelfde machtsdenken. Een denker, een roepende in de woestijn, een protest uit de leegte, dat is bij voorbaat verdacht.

En zo wordt er door de tempel-geestelijken uit Jeruzalem een delegatie samengesteld om deze nare nieuwlichter, deze losgeslagen protestman eens aan de tand te voelen. En daar komen ze aan, bij de Jordaan, vlak bij de plaats waar dit ook nu weer zo veel besproken riviertje in de Dode Zee uitmondt. En ze stellen hem daar de vraag die ze meegekregen hebben. 'Wie ben jij?'

Het ritselde in die dagen van de hooggespannen verwachtingen. De sterke man, de verlosser. Het moest er van komen, de messias, Elia, de beloofde profeet. In deze spannende tijd, waar niets meer vast staat, waarin iedereen aan de eigen wiebelige voorstellingen overgeleverd is en de angst vanwege de bestaansonzekerheid rondspookt. De een roept dit en de ander dat en voor allebei is wat te zeggen. Wat is nog waar? Daarom: 'wie ben jij?'

En met enorme nadruk (hij beleed het staat er zelfs twee keer) zegt hij: de Messias die zovelen verwachten, ik ben het niet. Maar wie dan? Elia? De grote profeet Elia, die immers terug zou komen uit de hemel, ik ben het niet. Maar ben je dan de profeet waar Deuteronomium met zoveel woorden over spreekt? Nee, die profeet van Godswege ben ik niet.

Wie ben je? Het is de vraag naar je identiteit. Hoe beantwoord je deze vraag? Met de plek waar je woont? Ik ben een Amsterdammer. Of een Nederlander? Of noem je je afkomst? Ik ben dochter/zoon van die en die? Of noem je je kerkelijke gezindte? Of noem je allereerst je beroep, je maatschappelijke positie? Wie ben je? Wat een belangrijke, maar ook wat een moeilijk te beantwoorden vraag. Het blijkt gemakkelijker te zijn om te zeggen wat/wie je niet bent.

Dit schiet niet op. De delegatieleider wordt ongeduldig, want hij ziet de bui al hangen. Met een kluitje in het Jordaanriet gestuurd te worden en met lege handen thuis komen. Luister Johannes, zij die ons gezonden hebben, willen wel een antwoord. Wat zeg jij van jezelf?

Nu Johannes zo gedwongen wordt om niet allen te zeggen wie hij niet is, maar ook te formuleren wie hij wel is, doet hij iets heel bijzonders. Johannes kent zijn klassieken. Hij kent de bronnen van waaruit hij leeft

zoals zovelen in zijn tijd de taal en teksten uit het Eerste Testament konden citeren. En hij vindt in zijn hoofd de tekst die zijn identiteit, zijn bestaan, zijn 'zijn', maar ook heel zijn hoop en geloof het beste omschrijft en hij citeert de profeet Jesaja (we lazen de passage): 'Ik ben de stem, van een die roept in de woestijn; maak recht de weg van de Ene'.

Uit de woestijn, dáár komt hij vandaan, uit dat godverlaten oord waar je helemaal alleen bent, eenzaam tot in het diepste van jezelf, waar je al je illusies en dromerijen, al je zekerheden en houvast wel kunt vergeten. Daar kom ik Johannes vandaan en daar heb ik ontdekt dat een mens uiteindelijk volslagen afhankelijk is van Hem die wij God noemen. En voor deze God ben ik een stem, een wegbereider, iemand die de neuzen vast dezelfde kant op zet. Want er staan grote dingen te gebeuren, lees maar verder in Jesaja, de heerlijkheid van de Ene zal over ons opgaan. Niet dat je er iets van ziet, maar ik geloof die woorden. Jazeker, ik Johannes, ben zo'n wegbereider. Stem. Uit de woestijn. Zeg dat maar.

Wat een prachtig antwoord. En wat voor een schoolvoorbeeld hoe met de Schriften om te gaan. Niet als een verzameling eeuwige waarheden. Niet als megapuzzel waar de kerkelijke leer uit gedestilleerd moet worden. Niet als wetboek dat slaafs gevolgd moet worden. Niet als een blauwdruk voor een rampzalige dan wel zalige toekomst. Maar als taal, als woord dat de ruimte schept om je identiteit, je diepste zijn in te vinden. Stem. Wegbereider. Kind van God. Leerling. Gezondene. Beelddrager. Ontvanger van Geest. Beheerder. Antwoorder. Genodigde. Vragers. Zoeker. Vul zelf maar aan.

Nu was er nog een delegatie gearriveerd. Die van de Farizeeën, zeg maar, de theologen van die tijd. En zij hadden meegeluisterd naar het antwoord van Johannes, maar zij lieten zich niet zo gemakkelijk afschepen als de concurrentie uit Jeruzalem. 'Luister Johannes, als jij dan de messias niet bent, en ook Elia niet of de profeet, waar haal jij dan het lef vandaan om maar raak te dopen. Want je weet toch dat de doop alleen voorbehouden is aan de geestelijkheid en bovendien gebonden is aan duidelijke regels die jij stuk voor stuk aan je laars lapt? Waarom doop jij dan?

Ook dit is natuurlijk wel een goede vraag. Het gaat uiteindelijk om heilige zaken en dan is minstens zorgvuldigheid geboden. Het lijkt wel of Johannes deze vraag ontwijkt; hij gaat er in elk geval niet klip en klaar op in, maar dat komt omdat nu langzamerhand duidelijk gaat worden op

welke manier hij stem en wegbereider is. En het lijkt wel of hij naar de delegatie van de Farizeeën een beetje relativeert als hij zegt: ik doop met water. Dat klinkt als: ik doop maar met water, want hij zegt erbij: midden onder jullie staat hij van wie jullie niet weten. Hij die na mij komt, wiens schoenriem ik niet waard ben los te maken.

Midden onder u staat hij, van wie jullie niet weten. Stond Jezus, want over hem gaat het, stond deze timmermanszoon uit Nazareth al mee te luisteren?

Midden onder jullie. Maar jullie weten het niet. Herkennen niet. Zoeken misschien ook helemaal niet, omdat jullie gevangen zitten in de eigen zo moeizaam ontworpen waarheden die vervolgens scherp en zo polariserend verdedigd moeten worden. Midden onder ons, maar we weten het niet, zien het niet, horen niet.

Advent 2023, deze tekst, deze mens, deze woorden, deze identiteit, deze troost: we worden uitgenodigd te zoeken, ons te openen, ermee op te staan, te vertrouwen, onze levensweg er door te richten: die woorden van de woestijnprofeet: dat Jezus onder ons is. Midden onder ons. In de kleinste van de mensen, in de vluchteling, in het gebombardeerde kind, in het onschuldige slachtoffer van terreur, in iedere stem die roept dat omkeer uit doodlopende wegen wel degelijk mogelijk is, in dat kleine, maar zo grootse gebaar van liefde, zorgzaamheid en barmhartigheid, in de vergevende beweging die dader en slachtoffer verder helpt. In al die kleine, maar zo betekenisvolle dingen die jou tot jou maakt. En ja, dat alles verbeeld in dat gebaar van gebroken brood en uitgeschonken wijn dat gedeeld wordt – en waarmee we, tot onze verbazing, tot een mensengemeenschap van geloof, hoop en liefde worden gesmeed. Toen, vandaag en tot het einde der tijden.

Midden onder u staat hij. Midden onder u.

Godzijdank Amen!